

Михаило Петра Вукас

МЛАДЕН

Балкан 1941–1942.

Уредник
Зоран Колунџија

Рецензент
Милован Витезовић

Copyright © ИК Прометеј, 2020.

Михаило Петра Вукас

МЛАДЕН

Балкан 1941–1942.

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

Врхунац постојања у микро-космосу
сунчевог система:

Остваривање бесмртности у бесконачности вечности

Зоран Колунџија

ЗАШТО ЈЕ ИСТИНУ ЗАМЕНИЛА ЛАЖ?

На почетку читања рукописа Михаила Вукаса било ми је помало необично зашто се данас латио лика који је заснован по узору на некад чувеног, а данас све мање помињаног др Младена Стојановића? Потребно је повремено враћање старим узорима. Облици ратовања се мењају али праве људске вредности су непролазне. Др Младену људи су бескрајно веровали, ценили га и поштовали, били спремни да погину под његовим вођством, а знали су да је он спреман да погине за њих. Тако је и било. И после смрти остала је Младенова популарност као лекара, хуманисте и устаничког вође и доприносила је ширењу идеје о братству Срба, Муслимана и Хрвата.

Понављам себи питање: зашто др Младен данас? Одговор је давно дао његов књижевни пријатељ, Густав Крклец: „Младен је био човек какви ће људи тек бити“!

После овог подсећања на судбину стварног Младена следи ново питање – Зашто Михаило Вукас продужава живот др Младену? Води га кроз многе ратне акције, ставља га пред силне препреке које овај успева да са мање или више муке савлада и коначно дочека слободу у Београду. Захваљујући продуженом Младеновом литерарном животу у прилици смо да из визуре једног врсног интелектуалца и хуманисте посматрамо зло рата на територији некадашње Југославије, у овом случају поглавито на тлу данашње Босне и Херцеговине, Хрватске и Србије.

Преко Славоније, где др Младен прво стиже из Београда, па надаље, преко митске Козаре, нижу се ратишта о којима се учило веома нашироко у социјалистичкој Југославији, али се полако откривају и прећуткивани детаљи. Др Вукас помаже да се негдашња црно-бела слика обоји и суровим и нежним бојама, да и непријатељи постану људи са конкретним лицима, бригама и карактерима. Писац у том хаосу у који је сместио главног јунака и нечасним играма тог времена, успева да да предност људском понашању. Одједном кроз уметничку причу сазнајемо нове или мање познате чињенице: не само чете и батаљони, већ бригаде четника нису хтели да пуцају на Неретви у своје рођаке који су били у партизанској војсци! Ту је и партизански командант који је заробљене четнике (Пеко Дапчевић) укорио и пустио на слободу (која је и за једне и за друге имала у високом степену претпостављени смртоносни исход, на пројектованом крају целе ове приче о Неретви и „Борби за рањенике“). И тако, страница за страницом кроз надахнуто приповедање Михаило Вукас гомила чињенице прикриване, прескакане... Сазнајемо, на пример, преко историчара Бранка Петрановића да је амерички историчар Волтера Робертса (Valter R. Roberts - "Tito, Mihailovich, and the Allies, 1941-1945", Njujork, 1973.g.) тврдио следеће: "Партизанска делегација је нагласила да партизани немају разлога да се боре против немачке војске", и да "једино желе да се боре против четника", те да ће се "борити и против Британаца уколико се ови доцније искрцају у Југославији!"

Много је фикцијске литературе у новије време која је заснована на добром изучавању чињеница које се после транспонују у фин уметнички наратив. Међутим, Михаило Вукас

није морао много да изучава, он пише о ономе што веома добро зна и носи са собом као властито животно искуство или као искуство најближих његових. Бројне су наше несрећне породице остале без стотина хиљада својих најближих али је званична власт онемогућила да се о томе говори језиком чињеница. Они који су суседе клали и бацали у јаме живели су некажњено поред преживелих комшија. Није се отворено говорило о свирепом обрачуну, о геноцидном понашању према српском становништву, по чему су нарочито остале упамћене хрватска 369. Пјешадијска дивизија (позната као „Вражја“ дивизија или „Црна легија“) и немачка 7. СС дивизија „Принц Еуген“. Хрватску јавност је као гром погодила изјава чувеног рокера Боба Дилана који је у једном интервјуу поводом Нобелове награде коју је добио 2012. рекао: „Ако у својој крви имате наслеђе робовласника или припадника Кју Клукс Клана, црнци то могу осетити. То остаје до данашњих дана. Баш као што Јевреји могу осетити нацистичку крв, или као што Срби могу осетити хрватску крв“. О овоме се није учило у Хрватској, али су се чињенице преносиле, ширило се сазнање и, ево, материјализовало се у овој изјави.

И тако се нижу детаљи веома важни. Подсећамо се да су припадници редовне војске били војници ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ У ОТАЏБИНИ и да су из наше свести истеране те речи и замењене са речју ЧЕТНИЦИ којој је перфидно одузето историјски позитивно значење и свима из партизанског окружења та је реч постала синоним за ЗЛОЧИНЦА!

Михаило Вукас је продужио живот др Младену да би испитао његову судбину и на том плану. Потпуно се уживевши у лик овог дивног човека др Вукас каже: Младен је остао при свом тврдокорном ставу да се не укључује у било какве организације, посебно, партијске. Свима је било јасно да ће га кад тад узети на одговорност да је - у току рата остао при заклетви Краљу и отаџбини. Тако је и било, рађање свемоћне ОЗНЕ, тајни процеси, казне без суда, непотребна робијања, уливање страха, али аутор је допустио др Младену да се порадује, да види свој пород, да осети поново блискост са својом Зором и у тренутку лепог породичног излетничког штимунга ненадано умре.

Рецимо и ово, и аутор и јунак су лекари високих моралних назора. Књига је писана је популарним стилем, прича тече кроз најважније године јунака трудећи се да увек сачува одраз времена у ком се налазио. Читалац који се упусти у ову књигу прошећаће кроз једно време, кроз његов врвеж и метеж, неоптерећен идеолошким предрасудама и дилемата. Овај двотомни роман обухвата хронолошки обрађене догађаје, друга књига се наслања на прву књигу, а датуми који омеђују почетак и крај дела носе у себи нешто више од историјског оквира - они упућују на велику људску драму која је постала наша историја. Док је на почетку 6. април и бомбардовање Београда, крај приче је после завршетак Другог светског рата, у 1948. години, неколико година иза светске кланице, у домаћем ковитлацу борби и личних несрећа. Између су колоплети људских недаћа и лепих тренутака, нада, доказа храбрости, падова, устајање, од смрти увек јаче тежње да се савладава зло, и успостави оно што зовемо: људскост!

Можемо да констатујемо и следеће, гледајући ове књиге листањем од назад, тамо где су чињенице, њихова гола једноставност задовољила би љубитеље историје, али Михаило Вукас није писао за историчаре, писао је за све људе овог света, успео је да подигне људску вредност, људску судбину изнад чињеница, властитом имагинацијом створио је универзално уметничко дело.

Вукасов Младен, датиран доживљајем ратним, у оквирима свих предела где га је аутор довео, истинито и смело дозива доброту. Поменимо да се и овом делу показала Вукасова љубав ка природи, свака шума његов је завичај, а описи му дана и ноћи, сусрета људи и животиња итекако поседују моћ животног, аутентичног треперења.

Има у овом делу које прича о животу и смрти нешто од исконске горчине и патње човекове, срећемо вековни напор српског човека да спаси себе и властити народ од затирања. Али оно што књизи даје неку чудесну просветљеност у разумевању човекових морања јесте причање о судбини човека као појединца, поимање његове удесности у раљама историје. У нашој уметничкој књижевности, оној која има ратна збивања за тему, ретке су странице описа таквих страдања и дизања, призори људске муке и трагедије читавог једног народа. Многе странице Михаила Вукаса говоре о његовом префињеном дару за казивање, а лично бих издвојио описе односа човека са псима и вуковима који су заиста импресивни и делују читаоцу непоновљиво.

Михаило Вукас обогатио је нашу књижевност. Ово није само књига ратне прозе - она је по свом садржају етнолошка, историјска и психолошка енциклопедијска јединица

нашег народа, његова судбинска књига која је у исти мах постала и снажно уметничко дело,

Додајмо да је Вукас положио и испит у обликовању карактера појединаца иако су честе масовне сцене које описује. Ликови Младена и Зоре се издвајају, а импонује, као фреска, распрострањен лик народа који, иако је анониман, има изражен глас свести, па чак и колективне подсвести.

Аутор на крају каже:

*Истина о овом свету и овом веку је њојиме разиђена
преко Балкана. Свешти у свом одсуству. Раслинула се у
свим дојама дуиној каледоској...*

Кључно је питање овог дела: Да ли је истину заменила лаж?

Ако јесте...

Где, када, како и...

Зашто?

Град градила три брата рођена,
До три брата, три Мрњавчевића:

Град градили Скадар на Бојани,
Град градили три године дана,
Три године са триста мајстора
Не могаше темељ подигнути,
А камоли саградити града:
Што мајстори за дан га саграде,
То све вила за ноћ обаљује.
Кад настала година четврта,
Тада виче са планине вила:
„Не мучи се, Вукашине краље,
Не мучи се и не харчи блага!
Не мож, краље, темељ подигнути
А камоли саградити града,
Док не нађеш два слична имена,
Док не нађеш Стоју и Стојана,
А обоје брата и сестрицу,
Да зазиђеш кули у темеља:
Тако ће се темељ одржати,
И тако ћеш саградити града.”

Стиже позив са копна:
Кайетане бродо – о хој!
Капетан отпоздрави:
Хвали море, држ се краја.

Кнез Милош
Краљ Александар
Јосип Броз Тито

Србија,
Краљевина СХС;
СФРЈ

Национализам
(? – Хрв – Слов)

Отоманско царство.
Аустро–угарска империја
United Kingdom

Не мож, краље, темељ одигнути,
А камоли саградити града,

*Нисмо браћа,
немамо сесџру!!!*

Грешка у хромозому – „братство”
Утопија о јединству

Песник испева

– *Срце боли а душа њаји...*

Лекар упита:

За ким?

Филозоф одговори:

Призивају (мијске) Бојове са неба

Романописац допуни питањем:

Збој чеја?

Аналитичар лако нађе објашњење:

Збој Бојова што владају на земљи

Мени не преостаје ништа друго но да будем

– и капетан брода

– и да испевам прозну причу о нашем делу столећа,
под нашим небом,

– да се у тексту помолим Боговима на небу

– и да попут грчких филозофа одговорим зашто одабрах
да запишем дела и злодела власника живота и смрти на
Балкану: *Неко мора и њо.*

Посвета Петру

Сва слова и свака реч исписује предњу страну медаље коју си ти заслужио као отац, учитељ и просветитељ. Да ме ниси научио слова азбуке не бих знао ко сам, коме роду припадам, где су ми корени, ко су нам преци.

Да ниси поштовао мајку и мени предао у аманет да је и ја поштујем не бих поштовао ни мајку моје деце, ни све српске мајке, па ни мајку Србију.

Твоја реч је била прва и последња у твојој породици. Нека тако остане и у мојој и у породицама наших потомака јер је и данас вредна свог знања и умења у нама који те генерацијама следимо.

Слава ти оче. Са поносом носим твоје гене. Сви моји успеси су и твоји. Све моје медаље ките и твоја прса.

Исписано 9. фебруара 2020. у 2 сата и 35 минута у твојој, сада и мојој, соби у „улици среће”, у Mölndal-у.

På fäderns arv skall framtid byggas

На од очеве наслеђеном се будућности пради.

(шведска народна изрека)

Од оца је остало сину...

(народна песма Урошево царство)

1941. Београд

6. април 1941.

Живети се мора и кад живот виси – о концу – свиленом.

Ја желим, ја хоћу, ја морам...

Бог се на небу замислио, поглед му се смрчко
Види да је ђаво одшкринуо двери пакла
земљу за бела дана у таму пресвуко.

Облак градоносни муње и громове посла

Сузе ледене лије,
решета леденом сачмом по планети земљи
и по оном што још озеленело није.
Уби живот па се задовољно, за себе смијуљи.

Ђаволу игре смрти никада доста,
Ватрене муње из облака на земљу посла
ни суво дрво у пламену не преоста
људском роду страшну поруку посла.

Радујте се људи
Ја, ђаво из пакла, милостив сам био,
Заостала у мени и прегршт добре ћуди
домове вам нисам растурио,

И у кући и у цркви крстом ме прогањате.
Признајем да се крста клоним.
А ви, хоћете ли да га изнова целивате
и кад вам капије кити барјацима црним?

Његови војници марширају гордо
у славу својих богова на земљи
смеју диљем планете да окуже свако стадо
да без казне спрже и убију,

Узбуди се „робље које мори глад”
пресреће градоносне челичне птице
да их ко пламену буктињу приземи је рад.
Онима што их послаше покаже снагу своје вилице.

Нека бако, нека те. Имаћеш ти и праунука.

Пролеће се ове године најавило већ почетком марта. Деда Јефта, жандармеријски наредник, Солунац, већ се недељу дана мршти. Стално нешто мрси кроз тек понекад полуотворена уста.

Бака Кајсија га загледа испод ока али јој напамет не пада да она размрси то клупче што се у глави замрсило па га ни језик не може да размрси. Мора да је тек упредена вуна па му се целим путем од мозга до усана негде прилепи. Зна она свог човека. Овакав је само кад га негде много жуља. Од како је отишао у пензију није имао времена да радио по дану слуша. Домаћег посла преко главе. Тек навече може. Ако не заглавиња у Тозину механу па са другарима развезе причу из времена оних њи'ових ратова.

Чула их је кад заседну испред њене кујне да окрећу домине и, наравно, један другог пецка, те како је Милојко на Сливници, оно са Бугарима, па како би кад Митар на Дрини... А кад неког неће домина ни за нокат од малог прста, а Влајку дошле све дупле, онда се посвађају о оном коњу што га Марко закла на Проклетијама. Марко се не да:

– Морало се, чељад би њоцркала да ја нисмо... њојели. И коске олодали. И чика Пера се у њролазу омрсио. Па кад њему није било наојако, а шћо се њи ња сћално на њо врћеш?

– Не би ја да њи не ојкину њола дуџа за њвоју десетину.

– Дошло ми њод руку. И нож био њри руци. А њладна усѡа ѡришла. Па ѡи ја...

– Тако, наравно, ѡеби увек нешѡо дође њод руку.

Опет се мршти и ваља лулу између зуба.

– Ко ово сада, а? Све дуѡле домине код ѡебе, а?

Марку би доста. Обори све своје домине и то да се виде. Прво стиснуо зубе, па се онда накостреши.

– Је л' ѡи овако ваља? Дуѡло ѡоло ѡи фали, а? А оно на вр'у Арѡанашке ѡланинчине? Оно кад си се сѡрмекнуо заједно сос мазѡу?

Овде се Марко унесе Јефти право под нос. Па му се исцери право у лице.

– И онда је било дуѡло ѡоло. Ти и мазѡа – еѡо ѡи ѡа дуѡло, а за оно ѡоло...!

Опет се накостреши.

– Да ѡе и на ѡо ѡодсеѡим. Теѡ' и мазѡу извукосмо назад на ѡуѡ. И ѡвоју ѡушку и ѡорѡу сос меци. Све осим ѡвој ранаѡ. Ти ѡа само фрљнуо на мазѡу. Мазѡа се оклизнула ѡа се свуљала низ сѡрмину. Усѡавила се у они јендек, а ѡвој ранаѡ оде кроз до они велики камен. Сећаш се?

Сада је већ озбиљан. Увуко се у себе. Нека, ако је замишљен. И сетан. И несретан. Све му се на лицу исписало.

– Ти ѡош'о да ѡа узмеш, а Арнауѡ ѡи ѡосл'о ѡоздрав. Промашѡ ѡе... Оѡѡала му рука, да доѡ да, ѡа ми сад не би овако звоѡао...

Мора да застане –
Да си узме ваздук.
Залетео се ко рафална паљба па...
Изгубио дах.

– И кад ње извукосмо назад на њуџи а њеџи мокре и чакшире и јаће. Скореле се од лег док изађе њоре. И ко ње онда скину, ја њи даде њресвлаку?

– Ти Марко. Ти и њокојни Среџен. Бої да му душу њпросїи. Сїџрефи ја кад сїџиїосмо до друма. Сачекали нас баши њу. Гадно нас ошурили. Врели они њи’ови њлоџуни били. Сос врело олово. Уџише нам десей човеци. На њравџи боїа.

– И у чије јаће си сїџиїо у Валону?

– У њвоје Марко. Шїџо јес’, јес’. И чарайе. Вунене. Оне шїџо њи Сојка исїлела... И Среџине чакшире од ваљано сукно. Тојле биле... А њему и онако нису више њџредале... Сїџрефи ја њшаман кад нас сунце оїреја с ону сїџрану њланине. Их бре... Греоїа до Боїа...

– Тако му би суђено. А био добар човек. Додар... И њазда. У Плану имао велику кућу, и две њиве, и шуму у Јасїџреџац... Ама џаџе му све. Арнауџи му узе оно њоследње. Живоїи му ја узе.

– Арнауџи живоїи, а Џамџас жену. Шїа ње кукавица. Осїала сама со деїе. А млада. Уџава. Прсайїа...

– И боїаїа. Уџовица.

– Ене и’, и деїе добили. Мушко. И име му дали – њрви е Среџен се вика. Ко оїџац му њокојни. Бої да му душу њпросїи.

– А ово друїо, од Џамџас, не знам јо, а њи јо знаеш?